

Шакун Н.В.

к.ф.н., доцент

Чернігівський державний інститут

економіки і управління

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ У СВІТЛІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Сучасна глобальна соціокультурна ситуація вимагає від України пошуку культурних, соціальних, економічних, політичних, науково-методологічних стратегій виживання, здатних ефективно адаптувати людину до дійсності. Важлива роль у цьому плані належить освіті, як необхідній умові функціонування будь-якого суспільства та підставі його самовідтворення. Виконуючи культурні, соціально-політичні, економічні та етичні функції, освіта слугує системою ретрансляції знань, досвіду, вмінь, накопичених людством, забезпечує спадкоємність у суспільстві. В умовах глобалізації вона стає важливим чинником включення спільноти у світове співтовариство, сприяє збереженню національної ідентичності народу, його культури, історії, звичаїв.

Стан освіти тісно пов'язаний зі станом та поступом суспільства, адже ілюструє різноплановість, складність неоднозначність суспільних процесів і явищ. Буття людини у суспільстві, в свою чергу, неможливе без освіти та поза освітою. Людина, яка отримує освіту, набуває вміння існувати в межах певного соціокультурного середовища, привласнює надбання культури свого народу, стає здатною реалізувати себе для інших людей.

Аналіз філософсько-освітньої літератури засвідчує, що в ній питанням дослідження освіти, з'ясуванню її суті і змісту завжди надавалась та надається першочергова увага. Водночас питання «Що таке освіта?» залишається актуальним і тепер. В зв'язку з цим перед українською філософією та, зокрема, перед філософією освіти постають нові завдання в справі пізнавально-методологічного забезпечення адекватної орієнтації українського суспільства в

контексті викликів сучасності, адаптації національного навчально-виховного процесу до європейського освітнього простору.

Особливої гостроти проблема філософської орієнтації освіти набула у Європі ще на початку XIX ст., коли Й.Гердер, О.Гумбольд та ін. західноєвропейські мислителі починають перегляд класичної парадигми освіти, принципи якої містили роботи Я.Коменського, Й.Песталлоці, А.Дістервега, Дж.Дьюї. Формується нова філософська парадигма освіти, орієнтована на самоцінність особистості. В Україні дієві спроби інтеграції педагогіки та філософії здійснили П.Куліш, П.Юркевич, К.Ушинський, які піднесли важливі питання досвіду освітньої практики на теоретичний рівень. Більше того, у перші десятиліття XX ст. у творах С.Русової освіта розглядалась як знаряддя для задоволення потреб нації, засіб її самозбереження і розвою, а головною метою виховання і навчання проголошувалась пошана особи – як особи індивідуальної, так і особи національної [1, 294].

За радянських часів методологічною основою освіти в Україні слугувала марксистсько-ленінська філософія з її орієнтацією на матеріалізм, колективізм, партійність, класовість тощо. Метою навчання і виховання був ідеологічний вишкіл, поява одномірної особи, «людини-гвинтика», яка б забезпечувала безперебійне функціонування закритої суспільно-державної машини СРСР. Освіта, отже, витлумачувалась не як процес соціокультурної реалізації нації чи особи, а, насамперед, як сукупність методик навчання і «формування» людини. Про національну диференціацію освіти навіть не йшлося, адже доречнішими у світлі поширеної марксистсько-ленінської філософії були гасла «формування всебічно розвиненої особистості», фактично – людини-космополіта, позбавленої усвідомлення приналежності до певної національної культури.

Такий підхід породив багато проблем в освітній сфері, спонукав до перегляду її фундаментальних світоглядно-ціннісних засад. Теоретико-методологічні пошуки сучасних науковців в царині філософії освіти активізувались зі здобуттям Україною незалежності. Плідні спроби забезпечити теоретичний супровід практичних перетворень в освітній галузі здійснили

В.Андрущенко, М.Бойченко, Л.Губерський, І.Зязюн, С.Клепко, К.Корсак, В.Кремень, В.Лутай, В.Лях, М.Михальченко, В.Шевченко та ін.. Зусиллями цих вітчизняних вчених філософія освіти виокремила в спеціальну галузь гуманітарного знання і нині має важливе значення для формування освітніх стратегій в контексті становлення глобалізованого суспільства в Україні.

В сучасних умовах філософія освіти стає засобом теоретичного розв'язання важливих питань освітньої практики, адже «визначає місце освіти в структурі життєдіяльності суспільства й становлення людини, досліджує системну цілісність освіти як зі змістовного, так і з процесуального боку, фіксує виклики часу на адресу освіти і знаходить на них адекватні відповіді» [2, 17]. Водночас, питання її статусу, предметного поля, функцій нині залишаються дискусійними.

Зокрема, це виявляється у співіснуванні кількох відмінних підходів до визначення предметного поля філософії освіти [3]. Так, метапедагогічний підхід змістом освіти пропонує вважати систему абстракцій, моделей, принципів і гіпотез, які теоретично характеризують педагогіку як практико-орієнтовну науку про освіту, навчання і виховання людей і яка не може не прагнути до самоусвідомлення своєї мети, функцій, місця в суспільному житті. Проте відкритим, з нашої точки зору, при такому підході залишається питання про можливість теорії педагогіки осягнути все різноманіття світоглядної орієнтації спільноти, етносу, нації.

Існують підходи, які зосереджуються виключно на емпірії та інтерпретації філософії освіти як теоретичного узагальнення педагогічної практики або осмисленні філософії освіти як метанауки, що уможлиблює вдосконалення і перетворення засобами освіти увесь світ. Суттєві методологічні вади має й підхід до філософії освіти як до галузі філософії, яка сформувалася на тому розділі філософської антропології, де досліджуються проблеми виховання й освіти людини в сім'ї і суспільстві. Адже в такому разі постає питання, як співвідносяться індивідуалістично орієнтована філософська антропологія і соціально орієнтована філософія освіти, яка покликана

усвідомити і показати суспільний, національний інтерес та шляхи його реалізації в системі освіти.

Ураховуючи вищезазначене, погоджуємось із точкою зору сучасних вчених на філософію освіти як на людиноцентричне вчення про мудре ставлення до освіти або ж як дослідження освіти в контексті «дружби з мудрістю» («любові до мудрості») [4, 20]. З позицій такого підходу в центрі філософії освіти постає не система абстракцій і гіпотез про навчання і виховання особи чи теоретичне узагальнення реальної педагогічної практики, а внутрішньо цілісна система знань, що сформувалась у результаті філософського осягнення освіти, її засобів впливу на світогляд людини.

В контексті такої філософсько-освітньої парадигми виховання та навчання постають україноцентричними, спрямованими на забезпечення національних потреб та інтересів. Про необхідність національної орієнтації виховання та навчання писав видатний український педагог Г.Ващенко, підкреслюючи: «вихований ідеал того чи того народу залежить від його державного устрою, світогляду, релігії й моралі, від рівня розвитку культури, від його національних властивостей» [5, 11].

Таким чином, сучасна філософія освіти орієнтована на урахування поліцентричності, мультикультурності й світоглядної плюралістичності функціонування українського суспільства. Розробка філософсько-освітніх ідей, в тому числі і внаслідок залучення потужної в ідейно-теоретичному плані джерельної бази української філософії, сприятиме осмисленню мети та моделей сучасної освіти, розробці її принципів, ціннісних настанов і способів організації освітньої діяльності.

Література

1. Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996.
2. Самчук З. Концептуальні пріоритети науково-освітньої сфери як елемент системи суспільної модернізації. // Філософія освіти: наук. часопис. – 2010. - № 1-2 (9). – С.7-30.

3. Михальченко М. Освіта і наука: пошуки нових парадигм модернізації // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 14–123.
4. Шевченко В. Філософія освіти: проблеми самовизначення // Філософія освіти: наук. часопис. – 2005. – № 1. – С. 18–29.
5. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, «Полтавський вісник», 1994. – 192 с.